

Acta

A II. Rákóczi Ferenc
Kárpátaljai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

e
r
e
g
s
a
s
i
e
n
s
i
s

2
—
2010

Acta Beregsasiensis

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ

A Scholarly Annual
of Ferenc Rákóczi II. Transcarpathian Hungarian Institute

2010
IX. évfolyam, 2. kötet
Том ІХ, № 2
Volume IX, № 2

УДК 001(477.87)
БКК 72.4(4УКР-43АК)
А-19

Az Acta Beregsiensis a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos kiadványa. Jelen kötet a 2010-es év első felének magyar, ukrán, angol és német nyelvű tanulmányait foglalja magába. Az intézmény tanárai, hallgatói, valamint külföldi tudósok munkáit publikáló kötet a nyelv- és irodalomtudomány, a történelem, pedagógia, biológia, gazdaság és más tudományágak különböző területeit öleli fel.

www.kmf.uz.ua/hum/14/index.php/kiadvanyaink/110-a-II-rakoczi-ferenc-karpataljai-magyar-fiskola-tudomanyos-evkoenye

SZERKESZTÉS: *Kóhnt Attila, Penckőfer János*

KORREKTÚRA: *G. Varcaba Ildikó*

TÖRDÉLÉS: *Garanyi Béla*

BORÍTÓ: *K&P*

A KIADÁSÉRT FELEL: *dr. Orosz Ildikó, dr. Soós Kálmán*

A KÖTET TANULMÁNYAIBAN ELŐFORDULÓ ÁLLÍTÁSOKÉRT MINDEN ESETBEN A SZERZŐ FELEL.

A kiadvány megjelenését a

támogatta

ISBN 978-966-2595-01-7

© A szerzők, 2010

Készült: PoliPrint Kft., Ungvár, Turgenyev u. 2. Felelős vezető: Kovács Dezső

Tartalom

Történelem- és társadalomtudomány

BOCSKOR ANDREA: A Rzeczpospolita és korának képe az ukrainai történelemtankönyvekben	9
KOSZTYÓ GYULA: Kárpátaljai régészeti kutatások 1945–1991 között a kárpátaljai magyar sajtóban	29
VÁRADI NATÁLIA: 1956-os deportálások a Szovjetunióba (a KGB dokumentumai alapján)	39
BARÁTH JULIANNA: Thököly-iratok a Kárpátaljai Állami Levéltárban	57
BRAUN LÁSZLÓ: Kálvin János társadalmi és politikai nézetei	63
MAROSI ISTVÁN: Firczak Gyula (1836–1912) munkácsi püspök élete és munkásságának súlypontjai	75

Nyelv- és irodalomtudomány

GAZDAG VILMOS: A magyar nyelvjárásokra gyakorolt szláv hatások vizsgálata (Tudománytörténeti vázlat)	91
MIZSER LAJOS: Kis- és Nagybégány családnevei	99
SEBESTYÉN ZSOLT: Elpusztult falvak névmagyarázatai a történelmi Bereg megyéből ...	107
VIGHNE SZABO MELINDA: Lexikalisch-semantische Untersuchung des Baltendeutschen mit dem Standarddeutschen	115
BRENZOVIĆ MARIANNA: Az erő tárgya és alkalmazója. Heidegger Antigoné-értelmezése	129

Oktatás, képzés, iskola

BOROS LÁSZLÓ: Állami és magányútemények Kárpátalja területén 1877 és 1918 között	133
SZAMBOROVSKYNÉ NAGY IBOLYA: Az iskolairányítás szakmai átalakítására tett próbálkozás a Szovjetunióban (1982–91)	139
ILONA HUSZTI–MÁRTA FÁBIÁN–ERZSÉBET BARÁNY: Fifth graders' receptive skills in English and Ukrainian	153

LECHNER ILONA: Spielerische Arbeitsformen im Fremdsprachunterricht Schlussfolgerungen einer empirischen Untersuchung	163
---	-----

Gazdaság, biológia

ТОВТ ЙОЖЕФ: Регионалізм, як філософія входження в Європейський Союз через розбудову місцевого господарства та території	175
DR. SZPÁSSZKY GÁBOR: A beruházások fejlődése Kárpátalja népgazdaságában	181
HADNAGY ISTVÁN: A megújuló energiaforrások felhasználásának lehetőségei és jelenlegi helyzetük Kárpátalján	187
MELYNICSOK ADRIENN: A vállalatok társadalmi felelősségvállalásának (Corporate social responsibility) bemutatása és helye a mai gazdasági életben	195
PINTÉR ÁKOS: Az európai poszt-szocialista országok légi személyközlekedésének jellemzői, közelmúltbeli változásai	205
GÉCSE MÁTYÁS: Alanyhasználat Ugocsa és Bereg megyék kajszi természetében	223
GORONDI TAMÁS–ILLÁR LÉNÁRD: A Borzsa-folyó puhatestű faunájának vizsgálata a benei szakaszon	229

Könyvekről

SÉRA MAGDOLNA: Tannyelvválasztás a kisebbségi régiókban. Tájékoztató füzet szülőknek és pedagógusoknak	239
MOLNÁR ANITA: Az Üveghegyen innen. Anyanyelvátvaltozatok, identitás és magyar anyanyelvi nevelés	241
Eseménynaptár	244

Firczák Gyula (1836-1912) munkácsi püspök élete és munkásságának súlypontjai

Rezümé A görög katolikus egyház története alapvetően összetartozik az Északkeleti-Felvidék történetével. A szlávok 13. század óta történő beszivárgása a Kárpátok lejtőire megteremt a Magyar Királyságon belül egy nyelvi, kulturális és vallási egységet. Az 1646-os egyházi uniótól kezdve a keleti szerzetes katolikus papság elkezdte magyarországi integrációját. Ennek az időszaknak különböző egymásra épülő szakaszai vannak, és jelentős egyházi személyiségek tevékenykedtek egyházi és politikai téren egyaránt. Számos belső és külső problémával kellett megküzdenie a görög katolikus egyház püspökeinek, papjainak és híveinek. Ennek az integrációnak és küzdelemnek „a hosszú 19. században” a legjelentősebb alakja Firczák Gyula (1836–1912) munkácsi püspök, aki 1892 és 1912 között tölti be hivatalát. Számos olyan rendelkezése, kezdeményezése volt, amely a görög katolikus egyház, a haza, a nemzet és a ruszinság érdekeit szolgálta. Leginkább az oktatás, az egyházi zene, a papok önképzésének támogatása, a könyvkiadás, az egyesületi élet szorgalmazása, a szociális nyomor enyhítése és a ruszin nép felemelése érdekében tevékenykedett. Tanulmányunkban a püspök életútját, szellemiségét és munkásságának alapterületeit ismertetjük. Célunk a már megjelent munkáknak levéltári anyaggal és korabeli egyházmegyei körlevelekkel való alátámasztása. Arra törekszünk, hogy a születési, életrajzi adatoknak, a kitüntetéseknek az elsődleges forrásait minél pontosabban felkutassuk.

Резюме Історія греко-католицької церкви є невід'ємною частиною історії Карпатського регіону. З проникненням слов'ян, починаючи з XIII ст., всередину Угорського королівства, на схилах Карпат утворюється мовна, культурна і релігійна єдність. З церковної унії 1646 року починається інтеграція католицького духовенства візантійського обряду в Угорській державі. Характерною рисою епохи є ті періоди, в рамках яких проходить діяльність видатних церковних і світських діячів. Багато зовнішніх і внутрішніх проблем треба вирішувати єпископам, священикам і вірникам греко-католицької церкви. Видатною постаттю інтеграції і боротьби у «довгому XIX столітті» є мукачівський греко-католицький єпископ Юлій Фіркак (1836-1912), який посідає трон мукачівських владик з 1892 по 1912 рік. Багато його розпоряджень та ініціатив служили інтересам греко-католицької церкви, інтересам угорського і русинського народів. Велику увагу єпископ приділяв розвитку освіти, церковного співу, самопідготовки духовенства, видавництву книжок, розвитку різних спільнот, а також старався підняти рівень життя русинського народу. Метою роботи є показати життєвий шлях єпископа, його духовний світ і поле діяльності, а також підтвердити вже публіковані матеріали архівними документами і циркулярами. У центрі уваги дослідження було, по можливості, розкрити першочергові джерела біографічних даних і причин нагород.

Előzetes gondolatok

A Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye 19. századi története alapvetően összefügg Kárpátalja történetével. Ez leginkább azért van, mert a 13. századtól a Kárpátok lejtőire betelepülő, majd később az Alföld irányába húzódó ruszin nép területi integritásának megjelenítője a 17. századtól fokozatosan a munkácsi egyházmegye volt. A felvilágosult abszolutista szellemiségben uralkodó Mária Terézia nem titkolt szándéka volt a munkácsi püspökség felállítása (1771¹), melyet évszázados „harc” előzött meg, hogy az Észak-keleti- Felvidék rendjét megteremtse és Rákóczi „gens fidelissimáját”, a ruszin népet konszolidálja. Erre pedig az akkor már elterjedt és bizonyos szervezetséggel rendelkező görög katolikus papság volt a legalkalmasabb. Az egyházi unió, vagyis a Rómával való egyesülés (1646) a katolikus világhoz kapcsolta a terület bizánci szerzetesek keresztényeit.

Az egyházi unió lényegében a papság számára hozta meg a kívánt eredményt, a szellemi, anyagi és szociális felemelkedést. A hívek irányába lényegében nehezen tudott továbbfejlődni. Ennek számos oka volt, de leginkább az emelhető ki, hogy a magyar politikai elit a romantika, a reformkor és a kiegyezés időszakában sem tudta megfelelően

* Kárpátaljai görög katolikus pap, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kara Vallástudományi Doktori Iskolájának hallgatója.

¹ XIV. Kelemen pápa 1771. szeptember 19-én adta ki a „Eximia regalium” kezdetű bullát, mellyel hosszas huzavonát lezárva megalapította a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegyét. Ennek értelmében a király nevezi ki a püspököt, a pápa pedig megerősíti. A püspök javadalmáról a király gondoskodik. Metropolitája az esztergomi érsek lett. Ez utóbbival szerették volna lezárni a munkácsi püspökök és az egri püspök közötti joghatósági vitát. A munkácsi püspökség felállítására nem voltak adatok és bizonyítékok, ezért kellett azt (ismételten) felállítani.

integrálni a nemzetiségeket. A „hosszú 19. század” nemzeti ébredésének az időszakában a magyar nemzettudat erőteljes fejlődése kirekesztően hatott a nemzetiségek integrálása tekintetében. Maga a Habsburg-politika is rájátszik erre a problémára. Miután nem tudja maga mellé állítani a Monarchiába integrált nemzetiségeket, igyekszik olyan helyzetet generálni, amelyben a nemzetiségek az uralkodó nemzettel kerülnek feszültségbe.²

A ruszin nép és a görög katolikus papság elkötelezettsége a Rákóczi-szabadságharc és az 1848–49-es forradalom idején nyilvánvaló. Ennek ellenére az erőteljes nemzeti ideológia kiegyezés utáni időszakban mintha erről tudomást sem akarna venni a magyar politikai és társadalmi elit. Firczak Gyula³ munkácsi görög katolikus püspök⁴ politikai és társadalmi szerepvállalása, görög katolikus küldetése kell hozzá, hogy felfigyeljenek a ruszin nép fejlődési lehetőségeire. A püspök munkásságával, politikai, egyházi és társadalmi szerepvállalásával igyekszik minden lehető eszközt latba vetni a ruszin nép felemelkedéséért.

Munkássága idején a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye 8 vármegyét fed le.⁵ Ennek hegyvidéki részében többnyire ruszinok élnek, akik a falvakban helyezkednek el. (A városi lakosság csupán 2 százaléka volt ruszin a 19–20. század fordulóján.) A sík vidéki megyékben az Ungvár–Munkács–Huszt vonaltól az alföld irányába pedig magyarok élnek. A képzeletbeli határvonal környéke ruszin–magyar lakosságot foglal magába. A nemzetiségi keretek mentalitásbeli és prioritásbeli sajátosságokat is hordoznak. A hegyvidéki, ruszin nép által lakott területre végtelen nyomor, szociális elmaradottság mellett a tudatlanság, hiszékenység, befolyásolhatóság a jellemző. Ehhez kapcsolódik még az analfabetizmus, iszákosság és munkanélküliség.⁶ Az alföldi megyék területén erőteljesebb a gazdasági fejlődés, minek következtében nincs akkora szegénység. A tudományos, kulturális eszmék is hamarabb eléri az embereket. A gazdaság és az adminisztráció fejlődésével ezen a területen az asszimiláció is erőteljesebb, így nemzeti integráció (főleg a hajdúdorogi mozgalmak hatására) is jelentősebb.

Jelen munkánkkal arra törekszünk, hogy a munkácsi egyházmegye egyik legjelentősebb püspökének, Firczak Gyulának az életét és munkásságát meg tudjuk rajzolni. Egy olyan elkötelezett magyar embernek az életét vázoljuk fel, akit Róma és a magyar politika is a „ruszinok püspökének tekintett”, de minden tevékenységével a „Magyar Haza” és az „államalkotó magyar nemzet” érdekeit szolgálta. Országgyűlési képviselőként és püspökként is felvállalta nézetét, miszerint a ruszin nép mindig is lojális volt a magyar nemzethez. Ennek kinyilvánítása azonban egy hosszú folyamat által lehetséges, melyhez energiát, anyagi javakat kell biztosítani és időt, türelmet kell tanúsítani az állam és az egyház felé egyaránt. A ruszin nép magyar társadalomba való integrációjának előfeltételét a nyomor megszüntetésében látta. A szociális elmaradottság megszüntetésének a feltételét pedig az oktatás fejlesztésében, az iskolarendszer megfelelő kiépítésében és a tudatlanság megszüntetésében képzelte el.⁷

² Csehországban a cseh–lengyel, Magyarországon a magyar és ruszin, román, szerb szembenállásra gondolunk.

³ 1836–1912 között élt és 1892-1912 között volt munkácsi püspök.

⁴ 1891-ben nevezik ki püspökké, 1892-ben iktatják be 1912-ig, haláláig tölti be a tisztséget. Életének utolsó évében segédpüspökké nevezik ki Papp Antalt, akinek a felszentelését már nem éri meg.

⁵ Bereg, Ugocsa, Maramaros, Borsod, Szabolcs, Hajdú, Szatmár, Zemplén.

⁶ A püspök több körlevelében is beszél ezekről a problémákról.

⁷ Erre is a körlevelek hangulatából és a parlamentben oktatási bizottsági elnökként elmondott beszédéből következtethetünk. Az 1889. május 22-i költségvetésről szóló országgyűlési vitának a lezárásaként egyfajta korrajzot látunk tőle, melyben a magyar oktatás egyik legnagyobb problémájáról beszél. A felvezetés az 1868-as oktatási törvényről mond véleményt, és pozitívan értékeli annak külső kereteit, amely az úgymond infrastrukturális feltételekről szól. De rögtön rátér a legnagyobb problémára, miszerint az iskolába nem járó tankötelesek száma még mindig nagyon nagy, megközelíti a félmilliót, s az állammalvaló oktatása sok iskolában nem vagy csak gyengén működik. Ez a fogyatékoság pedig az ország felvidéki megyéiben és a nem magyar ajkú lakosoknál tapasztalható leginkább. Mint ismeretes ő is egy ilyen területnek a képviselője ekkor (Nagybereznai kerület). Azt is elmondja, hogy ezen „ruthén nép magyarul érez.” Ecseteli a ruszin nép szellemiségét és a magyar államhoz való lojalitását, kiemelve a tényt, miszerint „A rutének kezdet óta, mint megbízható testvérek viselkedtek szemben a magyar elemmel. (...) És ha végigtekintünk ezredéves történelmünkön, arra nem találunk példát, hogy a magyarországi rutén nép valaha a magyar testvérnép ellenségének mutatta volna magát... A szabadságharc lezajlása után az ötvenes évek sok kínáló alkalmat nyújtottak a népnek —... — magyarelles politikát követésére. A kísérletezők azonban csakhamar meggyőződtek, hogy a ruténnel e téren célt érni nem fognak. Nem értek célt azért, mert a magyarországi ruténeknek nem voltak és most sincsenek szeparatiztikus aspirációik.”

Firczak Gyula munkásságát és szellemiségét olyan püspökelődök munkásságához lehet mérni, mint De Camelis János (1689–1706), akinek nagy szerepe volt az egyházmegye belső rendjének a megszervezésében, és Bacsinszky András (1772–1809), aki az egyházmegye jogi státusának a rendezésében alkotott maradandót.

Az életút megrajzolásához több szakirodalmat igyekszünk feldolgozni. A püspök életéről széles, egyes témákat részletesebben is elemző összefoglalást találhatunk Botlik József *Hármas kereszt alatt* című könyvében.⁸ Annál is inkább fontos ez az írás, mert a püspök tevékenységéről a magyar nyelven megtalálható elemzések közül az eddig megjelent legbőségesebb adattal rendelkezik. Pirigy István *A Magyarországi Görög Katolikusok története*⁹ című munkája hasonló, de a szerző csak nagyvonalakban jelöli meg az életrajzi adatokat és inkább életének legfontosabb egyházi, illetve politikai vonatkozásaival foglalkozik. Az ukránok által mérvadónak tartott (bár jelentős nacionalista szemléletet magában hordozó) egyháztörténeti munka, a Rómában A. B. Pekar bazilita szerzetes által írt és Lembergben ukrán nyelven kiadott *Нарису історії церкви Закарпаття*¹⁰ is csak alapadatokat tartalmaz a püspök életéből.

Ezeknek a munkáknak az anyagát szeretnénk kiegészíteni a Püspöki Levéltár¹¹ és a püspöki körlevelek anyagával, hogy minél pontosabban vázolhassuk az életrajzi adatokat, kitüntetéseket és azok háttérét. A korabeli sajtó egy-egy példánya az interneten¹² és magángyűjteményekben megtalálható¹³. A Kárpátaljai Állami Levéltárban őrzött életrajzi anyag azonban, mely egyben a legautentikusabb forrást is jelenti, mindaddig nem volt feltárva.

Nem az az elsődleges célunk, hogy kronologikus rendbe szedjük az eseményeket, hanem a feldolgozható források alapján a lehető legteljesebb mértékben rekonstruáljuk a püspök életpályájának egyes időszakait, és munkásságának kiemelkedő területeit. Igyekszünk minél konkrétábban utalni azelőtte és egyházmegyéje előtt álló problémákra, s néhány mondatban a megoldási kísérletekről is szót ejteni. Ezért munkánkban három terület megfogalmazására törekszünk: 1. Életrajzi adatok összevetése és kiegészítése a levéltári és körlevelekben leírt adatokkal; 2. Firczak Gyula egyházértelmezése és a

Igazi szociális és szellemi korrajzot mutat be a következő leírással: „... a hiányokon segíteni nem is olyan könnyű feladat, mert itt maguk az elemek is a tanúgy előhaladása ellen küzdeni látszanak. A nép földhöz ragadt szegény. Osztályrésze: tűrés és szenvedés. A talaj kevés és terméketlen; közlekedés, főképp tavasszal és ősszel, szerfelett nehéz. A nép rosszul lakik, még rosszabbul táplálkozik és gyarlón ruházódik. Általában véve a nép nem idegenkedik az iskolától és mégis gyakran gyermekét nem küldheti az iskolába, mert a legszükségesebb testi ruhával nem képes őket ellátni. Ily szegény községekben mily nyomorteljes a tanító helyzete... Ily esetekben hiába való a nagyobb szigor, a kérelhetetlen bíráskodás... Meggyőződésem szerint e bajokon csak úgy lehetne segíteni, ha a (tisztelt). Kormány speciális gyámkodása által a magas kincstárral és az ottani nagybirtokok uraival egyetértőleg emelné valamiképpen e népnél a jólétét. Az anyagi gyarapodást bizonyonnyal követné a kulturális haladás is.” Az oktatás igazi szellemiségét és elkötelezettségét fontosabbnak tartja, mint a katonai felkészülésre fordított anyagi és fizikai erőfeszítéseket. Kiemeli azt is, hogy bármilyen politikai küzdelménél, a vallások egyenjogúsításánál fontosabb értelmet nyer a keresztény szellem meggyökereztetése az oktató-nevelő munkában. A keresztény szellemet tekinti annak a kontrollnak, amely megvédi a „cosmopolitizmustól, az ateizmustól, a nihilizmustól. (A beszéd teljes terjedelemben megtalálható a következő helyen: http://www3.arcanum.hu/onapmuta/a0090302.htm?v=onapmuta&a=pdfdata&id=KN-1887_12&pg=134&l=hun (2010. február 7.)) Az oktatás és a szociális bajok a püspök politikusi magatartásában és elveiben egységet alkotott. A Szent István-Társulat 1910. évi nagygyűlésének megnyitóján, melynek nyitóbeszédét tartotta, ugyanez a szellemiség mutatkozik meg. Szinte ars poetikát fogalmaz meg a katolikus értelmiségiek számára. Ez a beszéd már életének a vége felé, püspöki ténykedésének a közel 20 éves tapasztalatából források. Amellett, hogy kiemeli a két terület együvé tartozását, megfogalmazásában az elesettek nem „alamizsnát, emberi jogokat kérnek és a haladás szellemének megfelelő intézményeket sürgetnek az egyenlőség és testvériség nevébe.” (Mihályfi A. (szerk.), *Katolikus Szemle*, Budapest, Stephaneum Nyomda Rt, 1910. 25. kötet, 467. o.)

⁸ Botlik, J.: *Hármas kereszt alatt*. Görög katolikusok Kárpátalján az ungvári uniótól napjainkig (1646–1997, Hatodik Síp Alapítvány–Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 1997, 114–161. o.)

⁹ Pirigy István: *A Magyarországi Görög Katolikusok története II. Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 1990, 67–70. o.*

¹⁰ A. B. Пекар, *Нариси історії церкви Закарпаття* (Szemelvények Kárpátalja egyháztörténetéből), Місіонер, Рим – Львов, 1997, 191. o.

¹¹ Jelenleg a Kárpátaljai Állami Levéltár Beregszászi Járási Fiókjának a részét alkotja a püspöki levéltár elkobzott anyaga. A kommunizmus idején államosított archívum minimális feldolgozottság mellett jelenleg az ukrán állam tulajdonában van.

¹² www.oszk.hu

¹³ pl. a Bendász-hagyatékban a Kelet c. folyóirat.

papság feladatkörének meghatározása első nagybőjti körlevelében. Programbeszédének gondolatvilága; 3. Munkásságának prioritásai és utalás a megoldási kísérletekre.

Életrajzi adatok összevetése és kiegészítése a levéltári és körlevelekben leírt adatokkal

Firczák Gyula 1836. augusztus 22-én született Horlyón (Hudljava)¹⁴. Erre vonatkozólag a legbiztosabb adattal a „kereszteltek és bérmáltak oklevele” szolgál, melyet a püspöki kinevezés környékén gyűjtött iratanyagban lehet megtalálni.¹⁵ Ez kiigazít több tévedést vagy elírást, melyekkel a püspök születési dátumának meghatározásakor szembe-sülhetünk a különböző munkákban. A 35. sorszámmal 1891. július 29-én Horlyón, Stéfán János lelkész által kiállított és az egyházközség pecsétje által hitelesített anyakönyvi kivonat a fenti dátumot hozza születési adatként¹⁶. Továbbá kiderül, hogy ugyanezen év szeptember elsején végezték el a keresztség és a bérmálás kiszolgáltatását.

Szüleire vonatkozó adatok: apja Firczák Bazil, helyi lelkész és anyja Hadzsega Terézia volt. Miután apja volt a helyi parókus, a szentségkiszolgáltatást Kecskovszkij Mihály, daróczi parókus (Ung megye) és szerednyei kerületi esperes végezte. Keresztapja Holosnyai András teológiai tanár¹⁷, keresztanyja Doleszajj Veronika, Fundanius János, szerednyei lelkész hitvese volt.¹⁸

Firczák Gyula az elemi iskolát Munkácson végezte, majd Ungváron járta a gimnázium első hat osztályát. A továbbiakban egy-egy évet Szatmáron, illetve Kassán végzett a gimnázium utolsó éveiből.¹⁹ Popovics Vazul püspök, édesanyjának az unokatestvére²⁰ Bécsbe küldte teológiát tanulni 1855-ben. A bécsi Szent Borbála szemináriumot és a teológiai képzést 1860-ban fejezte, ahol doktorátust szerzett.²¹

A teológia befejezése után az Ungvári Papnevelő Intézet tanára lett. 1861. szeptember 26-án pappá szentelték. Felesége, Gerevics Emilia 15 hónap házasság után meghalt.

¹⁴ Az adott korban Ung vármegyéhez tartozó község. Ma az Ungvári járáshoz tartozik.

¹⁵ In: F. 151 op. 11 od. zb. 1913. (A Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye elkobzott levéltári gyűjteménye a Kárpátaljai Területi Levéltár beregszászi fiókjában található a 151-es fondban.) — lap. 7.: a keresztlevele eredeti 1891. július 29-én kiadott igazolása. A lap. 8. oldalán a keresztlevele latin fordítása szerepel. Nagy valószínűséggel a pápai prekanonizáció miatt, vagyis a Római Szentszék a papai megerősítéshez kérte az iratanyagot. Erre utal, hogy a különböző igazolások vagy latin nyelven vannak írva, vagy latin fordításban vannak csatolva és a királyi kinevezés utáni dátumozással szerepel több irat a mappában. A magyar állami adminisztrációval való érintkezés nyelve abban az időben a magyar volt. Ugyanebben az iratanyagban szereplő további dokumentumok a következők: (lap. 1.) Gróf Csáky Albin, vallás- és közoktatási miniszter levele Gebé Viktor prépostkanonoknak Firczák Gyula püspökké való kinevezéséről (Firczák Gyula kinevezésekor már birtokolt címei is fel vannak sorolva: székeskáptalani nagyprépost, becsületvölgyi címzetes apát, szentszéki ülnök); (lap. 2.) Gebé Viktor papsághoz írt levelének pszichozata, melyben bejelenti a püspöki kinevezést (1891(VI.)), 1891. július 15-i keltezéssel jelent meg a levél); (lap. 6.) az addig viselt hivatalainak jegyzéke latin nyelven (Ugyanőt az 1876-os évben igen kegyesen a munkácsi székesegyház tényleges kanonokjává nevezték ki, ettől az évtől egészen az 1886-os évig az Ungvári Szeminárium rektorának hivatalát látta el, 1886-tól pedig a fent nevezett egyház nagypréposti méltóságát viselte, az egyházmegyei káptalan élén állt a legutóbbi időkig.) (lap. 14.) teológiai végzettségéről szóló egyházmegyei igazolás.

¹⁶ Bottlik József írásában 1836. augusztus 26-a szerepel születési dátumként (In: Bottlik, J.: Hármass keresztt alatt ..., 114. o.). A Magyar Katolikus Lexikon is helytelenül az 1836. augusztus 26-át jelöli meg születési dátumként. (vö.: [Magyar Katolikus Lexikon](http://lexikon.katolikus.hu/F/Fircz%C3%A1k.html) > F > Firczák, in: <http://lexikon.katolikus.hu/F/Fircz%C3%A1k.html> (2010. február 27.)) Eszerint ugyancsak pontatlan Pirigy István meghatározása is, aki szintén augusztus 26-ra teszi a születési dátumot (vö. Pirigy I.: A Magyarországi Görög Katolikusok története II., 67. o.) A felszenteléséről tudósító korabeli „Vasárnapi Újság” szerzője is augusztus 26-át jelöli születési időnek. (vö.: Firczák Gyula a munkácsi görög szertartású katolikus püspök, 1892. XXXIX. évf. 18. szám, 1. o.) Bendász István pedig 1826. augusztus 22-ét jelöli meg születési dátumként (In: Bendász, I.: Részletek a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye történetéből, KMKSZ, Ungvár, 1999, 196. o.). Ez utóbbinál inkább a nyomdai elütés valószínűsíthető.

¹⁷ A magyar szövegben „NTdó Tudós Holosnyai András Ungvári Püspöki Lyc. tanár szerepel”, a latinban „A. R. D. Andreas Holosnyai Professor Lycei theol. Ungvariensis” szerepel.

¹⁸ Uo.

¹⁹ Vö. Bottlik, opcit., 114. o.

²⁰ Bottlik Firczák Gyula édesanyja unokatestvéreként jelöli meg Popovics Bazil püspököt. (vö.: Bottlik, J., opcit., 114. o.) Pirigy István azonban nagybátyjának írja. Ez utóbbi nem valószínű, mert Popovics Vazul nem lehetett testvére Firczák Gyula anyjának, hiszen annak neve Hadzsega Terézia volt. (Lásd a születési anyakönyvi kivonat adatait.)

²¹ Vö.: F. 151, op. 11, od. zb. 1913, lap. 14. F. 151, op. 2, od. zb. 1336, lap. 6. [Magyar Katolikus Lexikon](http://lexikon.katolikus.hu/F/Fircz%C3%A1k.html) > F > Firczák, in: <http://lexikon.katolikus.hu/F/Fircz%C3%A1k.html> (2010. február 27.)

Ettől a pillanattól kezdve mint özvegy pap teljes egészében az egyházi és politikai életnek szenteli magát.

Tevékenységének fontos szakasza volt a papnevelő intézetben kifejtett munkája, melynek professzorává 1861-ben, rektorává pedig 1876-ban²² nevezték ki. Már itt megmutatkozik igényessége a papnevelés iránt. Papneveldei tevékenységéhez tartozik a Magyar Egyházirodalmi Iskola, s a Zenekör megszervezése, a közegészségügy és a kertészet számára pedig külön tanszék felállítása.²³ Ezek a témakörök később is elkísérik, és körleveleiben többször bizonyítja az elkötelezettségét irántuk. Úgy gondolta, hogy a papnevelés egyik fontos eleme, hogy a pap olyan ismereteknek a birtokában legyen, amely képes számára egy-egy eldugott, hátrányos helyzetű faluban is tartást, kultúrált viselkedést biztosítani. Ilyen volt a zenei műveltségnek és a kertészetnek, gyümölcsfatermesztésnek az elmélyítése. A kinevezésekor egy kortárs írás a püspököt mint a papnevelde igazgatóját méltatja. Bár mentegetőzik, hogy nem a személyes előmenetele érdekében és „hizelgésből” tesz ilyen kijelentéseket, de mint ideális nevelőt mutatja be a püspököt. Olyan elkötelezettséggel és nevelési tudatossággal igyekezett a fiatal papokat nevelni, amely kiemelkedő pedagógiai lelkiületről, egyházmegyéje és népe körélményeinek az ismeretéről tanúskodik. A cikkíró azt is kiemeli, hogy olyan papi személyiségeket igyekezett nevelni a püspök, aki a verchovinai falvak „művelt személyiségek társaságát nélkülöző” környezetében is feltalálja magát és elkötelezettségével, papi egyéniségével tudja egyházát és népét szolgálni.²⁴

Ez az elképzelése életének további szakaszán is elkíséri. Már püspökként, körleveleiben megfogalmazza véleményét ennek a célnak a megvalósítására. A papságot többször felszólítja, és példamutatásra ösztönzi a gyümölcsfatermesztés, a kertészkedés megfelelő ellátásában. S nem különben fontos az a tevékenysége, mely az irodalmi és egyesületi élet szervezésére és az énekkultúra egységesítésére irányult. Közel kétszáz könyvet, és ötven folyóiratot ajánlott olvasásra, megvásárlásra papjainak. A körleveleiben negyven körüli egyesület szerepel megemlítve. Ezek közül olyanok is előfordulnak, melyeknek működésére, céljaira szervez gyűjtést. De sok olyan is van (pl. Olvasókör, Mértékletességi Egyesület stb.), melyeket alapszabály-tervezettel együtt ajánl a papságnak és szorgalmazza azok szervezését az egyházközségekben.

Nagy teljesítménye az énekkultúra tekintetében az egyházi-liturgikus énekek egységesítése azáltal, hogy a Boksay-Malinics Irmologion megalkotta és kiadatta.²⁵ Ennek a kottázott énektárnak a kiadása szorosan összefügg a liturgikus könyvek fordításának az ügyével, mely munkáról több iratanyag is tanúskodik.²⁶

Az oktatáshoz kapcsolódó elhivatottsága több területen is megjelenik. A rektori feladatai mellett a kántorantitók árva lányintézetének az igazgatója. A szociális-gazdasági nyomor problémáiból a kiútkeresést összekapcsolta a magas szintű oktatás biztosításával. A felekezeti iskolák ügye és a szociális kérdés megoldása jelentős részét képezik, s a gyermek- és felnőttképzésre, felvilágosításra irányulnak. Számos elméleti és gyakorlati rendelkezése, tanítása van a körleveleiben az oktatással kapcsolatosan. Ilyen értelemben

²² A püspöki kinevezését közlő *Kelet hetilap* egyik méltató cikke a szeminárium vezetésére való megbízását 1876-ra teszi. (vö.: Firczak Gyula, mint papnevelde igazgató. In.: Kelet hetilap, 1891. július 8. 4. évf. 28. szám, 2. o.) Pekar, a Magyar Katolikus Lexikon és A képviselőházi életrajza (vö.: Sturm Albert, szerk.: [Új országgyűlési almanach 1887-1892](#), Rövid életrajzi adatok a főrendiház és a képviselőház tagjairól, Budapest, 1888, 206. o.) is ezt az 1876-os évet jelöli meg a rektorsága kezdetének, ugyanúgy, mint a levéltárban megtalált igazolás a viselt hivatalairól (vö.: F. 151, op. 11, od. zb. 1913., lap. 14.). Így a Bottlik József és Pirigy István által az idézett műveikben leírt 1875-ös dátum pontatlan, mint a *Vasárnapi Újság* már említett 1892/18. számában is. Pirigy István és Bottlik József által hozott életrajzi adatok egybeesnek ennek az újságnak az adataival, míből arra következtethetünk, hogy ezt használták forrásként, miután munkájuknál a levéltári anyag nem állt rendelkezésükre.

²³ Ezek Bottlik és Pirigy munkáiban egyformán szerepelnek, s a sajtóban is megjegyzik a püspöki kinevezése kapcsán.

²⁴ Firczak Gyula, mint papnevelde igazgató. In.: Kelet hetilap, 1891. július 8. 4. évf. 28. szám, 2. o.

²⁵ Boksay, J. – Malinics, J. Egyházi közénekek a magyarjók hívek használatára — Az 1906-os kiadvány reprint kiadását az Intermix Kiadó 2000-ben közzétette. Levéltári anyaga: F. 151, op. 2, od. zb. 23.

²⁶ F. 151, op 2, od. zb. 946 F. 151, op 3, od. zb. 27 F. 151, op 2, od. zb. 23 F. 151, op 3, od. zb. 1560 F. 151, op 3, od. zb. 1175 F. 151, op 3, od. zb. 1183 Összesen 458 oldalnyi iratanyagot tartalmaznak a jelzett mappák.

mai mércével tekintve is a tudásalapú és művelt társadalmat tekinti a leginkább megfelelőnek az emberi méltóság megélésében.

1879-ben becsületvölgyi apáttá, 1886-ban nagypréposttá²⁷ nevezik ki. Nagypréposti feladatkörében a püspöki kinevezéséig marad meg. Ezt a feladatát megtartotta országgyűlési képviselőse idején is, míg az összes többi tisztségéről lemondott.

1887–1891 között országgyűlési képviselőként tevékenykedik a szabadelvű párt színeiben. Politikai pályájának volt egy előző epizódyszerű története, amikor kortesként szerepel egyik képviselőjelölt mellett, de nem járnak nagy sikerrel.²⁸ A képviselőházi feladatkörével párhuzamosan nagypréposti feladatait is ellátja. Politikai tevékenysége az Északkeleti-Felvidék oktatási, nevelési, szociális, gazdasági gondjainak a megoldására irányul. A képviselőházban az oktatási bizottság elnöke a püspöki kinevezéséig, amikor a főrendiház tagja lesz.

Mint szabadelvű képviselő a kormányzó párt tagjaként van jelen az országgyűlésben, de a Bereg vármegyei nyomorúság és a nemzetiségi kérdés enyhítésére az ellenzéki Katolikus Néppárt képviselőivel is keresi az együttműködés lehetőségét. Az 1896-ban megalakuló Katolikus Néppárt a szociális és nemzetiségi területeken olyan célokat tűzött ki, amelyek szorosan kapcsolódtak a püspök céljaihoz. Az államapparátus nyomoztat utána a megbízhatósága miatt,²⁹ s még állami kiténtetését is (Lipót-rend) elhalasztják. Ennek ellenére nem a pártpolitikai elvek mentén, hanem a nehézségek enyhítése érdekében kötelezi el magát. A képviselőválasztásokon az egyes választókerületekben nem pártpolitikát vesz alapul, hanem azt támogatja, aki a hatékonyabb megoldást igyekszik képviselni.

Mint nagyprépost adja hírül Pásztélyi Kovács János püspök halálhírét 1891. április 6-án.³⁰ A nagypréposti feladatokat ezen év október 21-ig látja el, amikor átadja a konzisztórium vezetését, a pecséket és a nagypréposti jelvényeket.³¹ Az előző püspök halála után az egyházmegye irányítását Gebé Viktor veszi át az új püspök beiktatásáig mint „káptalani helyettes”.³² Gebé Viktor ebben a minőségében kapja Gr. Csáky Albin miniszter 29504. számú levelét, melyben bejelentik Firczák Gyula püspökké történt kinevezését.³³ Az eseményt a korabeli sajtó kitörő örömmel fogadja. Azt lehet érezni, hogy a munkácsi püspök kinevezése nem egy esemény a sok közül, hanem nagy horderejűnek tekinthető. Annál is inkább, mert a kinevezett személy már eddigi életével is bizonyította elkötelezettségét. A múltbeli munkája érdemesíti arra, hogy a bizalmat megkapja. „A szorosan vett egyházi hivatást a honpolgári kötelességgel együtt tudja teljesíteni... Firczák Gyula a legújabb kor az a püspöke, akinek felfogásában az egyház nem merev alkotmány, hanem élő szervezet, amely az élettel állandó kapcsolatban van. A polgárosult világban a vallások hódítása letűnt. Más földrészeken jár a hódítás zászlaja...”³⁴

Firczák Gyula tényleges püspöki tevékenysége 1892. május 1-jén az intronizációval³⁵ kezdődik. A püspöki kinevezése a király részéről azonban közel egy évvel korábban történik. I. Ferenc József király 1891. május 26-án nevezte ki³⁶, XII. Leó pápa 1891. december 17-én

²⁷ **nagyprépost** (lat. *praepositus maior*): a káptalan vezetője, fő méltósága a magyar egyház hagyományában; másutt dékán, prépost vagy archipresbiter a neve. A régi egyházjog szerint a kórusban az első hely, a tanácskozásban az első szó illette meg. Örökösödött a káptalan jogai fölött, védelmezte birtokait, perekben képviselte. Hivatala helybenlakásra kötelezte. Cédulákkal v. harangszóval hívta össze tanácskozásra a káptalant. Teendőivel, felelősségével, méltóságával arányban állt a jövedelme (Esztergomban pl. a jövedelmek 1/5-ét kapta). Ha a nagyprépostot a királyi udvar alkalmazta, a káptalan helyettes választott (CIC 1917:391-400.k.). A CIC 1993:507.k. is elírja, hogy „a kanonokok között legyen valaki, aki a káptalan élén áll”. Hatáskörét és kötelességeit a káptalani statútumok határozzák meg. (*Magyar Katolikus Lexikon* > N > **nagyprépost**, 2010. április 29.)

²⁸ Sztripszky Mihály görög katolikus pap kortese 1865-ben. — vö.: Botlik, J., opcit., 114.

²⁹ Vö.: Botlik, J., opcit., 118kk.

³⁰ F. 151, op. 25, od. zb. 1562, lap. 8.

³¹ F. 151, op. 11, od. zb. 1848, lap. 11.

³² F. 151, op. 11, od. zb. 1848, lap. 16.

³³ F. 151, op. 25, od. zb. 1571. A munkácsi új püspök. In: Bereg, társadalmi és megyei érdekű hetilap, Beregszász, 1891., XVII. évf., 28. sz. — Firczák kinevezésénél teljes terjedelemben átveszi a Budapesti Hírlap cikkét.

³⁴ Az új munkácsi püspök. In.: Ung, XXX. évf., 18. szám, 1892. május 1., 1. o.

³⁵ A püspöki hivatalba való beiktatás ünnepélyes aktsusa.

³⁶ „Az örvendetes királyi legfelsőbb kézirat így hangzik: Vallás és közoktatásügyi magyar miniszterem kezdeményezésére Firczák Gyula munkácsi gör. szert. kat. székeskáptalani nagyprépostot becsületvölgyi címzetes apátot és szentszéki ülnököt, munkácsi gör. szert. kat. püspökké kinevezem. Kelt Bécsben, 1891. május hó 26-án. Csáky Albin s.k. Ferencz József sk” — In: Kelet hetilap, 1891., 4. évf., 28. szám, 2. o.

prekanonizálta³⁷ és Vályi János eperjesi püspök 1892. április 10-én, virágvasárnap az eperjesi székesegyházban püspökké szentelte Pável Mihály nagyváradi és Meszlényi Gyula szatmári püspök segédletével.³⁸ A püspöki kinevezésétől már püspöknek szólítják és a leveleket is így szignálja, de miután a püspök a joghatóságát az intronizációval és a hivatal átvételével (1892. május 1.³⁹) kapja meg, ezért ezt az időpontot kell püspöki tevékenysége kezdetének tekinteni.

A 1912. június 1-jén bekövetkezett haláláig terjedő bő húsz évet tekintjük konkrét püspöki tevékenységének. A beiktatásig egyébként ő is mindig hozzáírja az „l.k.” – legkegyesebben kinevezett jelzést, de saját magát is 1892-től tekinti tényleges püspöknek. Erre a máriapócsi templom emlékkönyvébe való bejegyzése utal, melyet 1902. május 1-jén tett: „Tíz éves püspökségem jubileumát e kegyhelyen végeztem el Isten dicsősége mellett...”⁴⁰

Érdeemes visszatérni a korabeli sajtó szinte kirobbanó örömére, eufórikus hangulatára Firczák Gyula püspöki kinevezése kapcsán. A *Kelet* az 1891. július 8-i számában közli először a hírt: „Nagy örömet hirdetünk. Az örömhír harsonája bezengi a Kárpátok minden zugát, hogy ünnepeljen, és hálát adjon az Istennek az ősrégi egyházmegye minden fia... igen, egy vezércsillag támad ő benne... dicsőítjük népszerű apostoli Királyunkat és áldjuk a közjavunkat szíven viselő bölcs kormányt, hogy Firczák Gyula ő méltóságát, a magyar görög-katolicizmus legelső jelesét adták nekünk főpásztorul. Ő az, akit mindnyájan vártunk, akibe egy szebb és jobb jövőendő iránti minden reményünket helyezzük...”⁴¹ Ez az öröm és a beteljesült várákozás érződik mind az egyházi, mind pedig a társadalmi élet szereplőitől. A *Kelet* c. görög katolikus hetilap ezenkívül még három számban⁴² is méltatja a kinevezett püspök személyiségét és addigi munkásságát. Több magas rangú személyiség levelét is leközlük, s az országos lapok híradásait is átveszik és leírják a lap következő számaiban.

Az *Ung*, a *Magyar Állam*, a *Budapesti Közlöny* is terjedelmes cikkekben méltatja a kinevezést, s azt a bizalmat fejezik ki, hogy Firczák Gyula személyében megfelelő pástora lett a görög katolikusoknak és az Északkeleti-Felvidék népének. Hogy mennyire nemcsak egyházeseemény, hanem a társadalom várákozása is megjelent a püspök kinevezésében, arra a *Kárpáti Közlöny* beiktatásra írt cikke a legnagyobb bizonyíték. Az újság azt ecseteli, hogy a munkácsi püspök személye a vármegye számára is fontos. S Firczák Gyulát a helyi társadalom saját emberének tekinti. A „mi emberünk” – írja a cikkíró arra utalva, hogy a kárpátaljai régió szülötte és a problémák jó ismerője.⁴³ A székfoglalásakor is óriási mennyiségű levelet, üdvözetet kap, melyben többnyire magánszemélyek, papok, esperesi kerületek, hivatalnokok írnak és a püspök személyesen megköszöni azokat.⁴⁴ Megemlítenő és jelképes ajándék a székfoglaláskor kapott díszpásztorbot, melyet az egyházmegye „Amerikában időző áldozarai”-tól kapott. Talán a kinti állapotok vezetőnküliségét akarták érzékeltetni. Biztosítja őket a lehetőség szerinti segítségről.⁴⁵ Az Észak-Amerikába vándorolt görög katolikusok, és az ottani görög katolikus püspökség felállításának az ügye kiemelkedő helyet foglal el a püspök életében.

³⁷ A prekanonizáció egy hosszú ideig gyakorlatban lévő szokás, mely szerint a király nevezi ki, a pápa pedig jóváhagyja a helyi püspököt, egyházi vezetőt. A fogalomnak hosszú hatástörténete és joggyakorlata létezik.

³⁸ Vö.: Vasárnapi Újság, 305. o.

³⁹ F. 151, op. 11, od. zb. 2182, lap. 4. – Vaszary Kolos, esztergomi érseknek jelzi, hogy átvette a hivatalát.

⁴⁰ in.: <http://www.atanaz.hu/mp/vendeg/firczak2/htm> (2010. február 27.)

⁴¹ Emeljük fel sziveinket! Adjunk hálát az Úrnak! Nagy örömet hirdetünk!, in.: *Kelet* hetilap, 1891. 4. évf. 28. szám, 1. o.

⁴² Uo.

⁴³ Firczák Gyula munkácsi püspök beiktatásához. In: Ungvári Közlöny 1892., XIV. évf., 18, 1–2. o.

⁴⁴ F. 151, op. 11, od. zb. 2181 – az egész mappa (103. írat) ezeket az üdvözeteket és válaszokat tartalmazza.

⁴⁵ F. 151, op. 11, od. zb. 2182, lap. 35; F. 151, op. 11, od. zb. 1846, lap. 2. – Káptalannal való levélváltása, melyben őt köszöntik, a püspök pedig kifejti, hogy érzi a szeretetüket és kéri az áldást a káptalanra, klérusra, néptanítókra és népünkre. F. 151, op. 11, od. zb. 1846, lap. 4. – A Vikáriusnak köszöni meg a kinevezést és kéri a nép felemeléséhez a segítséget.

A *Kelet* közlése szerint Firczák Gyula 1891. szeptember 8-án 12 órakor tette le Bécsben az esküt a király előtt.⁴⁶ A püspöki szolgálat teljességét lehetővé tevő különleges jurisdíciót pedig Rómából 1891. december 18-i hatállyal kapja meg.⁴⁷

A püspökké való kinevezését Gebé Viktor mint káptalani helyettes közli a papsággal 1891. július 15-én azzal a kitételrel, hogy a király „Firczák Gyula, munkácsi gör(ög). szert(artású). kath(olikus). székeskáptalani nagyprépost, becsületvölgyi címzetes apát és szentszéki ülnököt, a munkácsi gör(ög). szert(artású). kath(olikus). püspökké legkegyesebben kinevezni méltóztatott... egyházi ténykedéseknél és a püspöki jelleg – illetve névvel járó névemlítés iránti intézkedés később fog megtétni.”⁴⁸ 1892. április 27-én pedig ugyanő bejelenti az intronizáció tényét, időpontját és a hozzá kapcsolódó lényeges tudnivalókat: „Az isteni gondviselés nem késik megvigasztalni a megszorodottakat, kik reményüket beléje helyezik. Egyházmegyénk szomorúsága is örömmel fordult. Árvaságunk gyásznapjai elmúltak, s ma már, szívemben legmélyebb hálával Isten végtelen jósága iránt, azt hozhatom tudomásukra Önöknek, Nagyontisztelendő testvéreim az Úrban, hogy kegyes főpásztorunk: méltóságos és főtisztelendő Firczák Gyula munkács-egyházmegyei püspök, Szent Péter és Pál apostolokról nevezett tapolcai apát úr⁴⁹, püspöki székét folyó évi május hó 1-én ünnepélyesen elfoglalja, s ezzel az egyházmegye kormányát átveszi...”

Meghagyom végül, hogy már folyó évi május hó 1-ő napjától kezdődőleg, úgy a szent liturgiákban, mint minden más szent szolgálataikban, mindazon helyeken, hol a megyés püspökről szoktunk megemlékezni, Istenszerető Gyula püspök nevét említsék e kitéttel: „О Боголюбивомъ Епископѣ нашемъ Юліѣ” illetve „Боголюбиваго Епископа нашего Юлія” stb.”⁵⁰

Firczák Gyula tudatában van mind a megtiszteltetésnek, mind annak a feladat fontosságának, mely őt érte: „Kinevezésem, megerősítésem és székfoglalásom által... ezen nagy görög szertartású megyének, az ősi Munkács-egyházmegyének a kormányzása lett vállaimra téve. E megyét, e megyének híveit és papjait vezetni, igazgatni és kormányozni a lelkiekben, a hitéletet és az erkölcsiséget, a tudományt és igaz haladást előmozdítani, viszont távol tartani mindazt, mi a hitélet és erkölcsiségnek ártalmára lehetne, másodsorban a megye, a papság és mindennemű intézményeik anyagi érdekeit is szemmel tartani és pártolni, képezik feladatomat, mellyel az isteni gondviselés megbízott, és a mely feladat egyszersmind szigorú kötelmet is képez.”⁵¹

⁴⁶ Vö. *Kelet* hetilap, 1891., 4. évf. 37. szám, 3. o. (híradás)

⁴⁷ F. 151, op. 11, od. zb. 1914, lap. 58. – A speciális joghatóság elemeinek magyar fordítása a Beregszászi Levéltárban őrzött anyagban a következőképpen hangzik: engedélyt kap (I.) missziók tartására, (II.) kiváltságos oltár kijelölésére és (V.) a caputium szentmise alatti viselésére. Továbbá (III.) az általa végzett halotti misékhez kötött, (IV.) az általa megáldott keresztek, érmék, rózsafüzérek és szentek szobraihoz engedélyezett, (VI.) az első egyházmegyei zsinat által engedélyezett, (VII.) az általa a székesegyházban és az egyházmegye főbb helyein végzett szentmiséken engedélyezett teljes, (VIII.) s a székesegyházban tartandó általános áldozás alkalmából adandó teljes, (IX.) s az általa végzendő egyházi látogatások alkalmával engedélyezett teljes indulgentiákra (bűnbocsánatra). Engedélyt nyert (X.) a betegeknek „in arti culo mortis” pápai áldás adására teljes búcsúval, (XI.) évente kétszer pápai áldás adására teljes búcsúval, (XII.), a naphoz, templomhoz és bizonyos oltárhoz kötött szentmisék áthelyezésére, (XIII.) 12 zsinati bíró „Iudices Synodalis” kiküldésére, (XIV.) 12 zsinati vizsgáló „Eximinitore loco Synodali” kiküldésére, (XV.) az alapított szentmisék számának csökkentését. A felsorolás mellett közlik a brevé egyes bekezdéseinek rövid, tartalomszerű magyar fordítását is.

⁴⁸ *1891(VI.)rendeletszám nélkül, 1891. július 15-én* – A püspöki körleveleket egységesen idézzük a következő módon: *1891* (évszám)(*VI*) – (a körlevél száma az adott éven belül) *rendeletszám nélkül* (a rendelet számát írjuk, amennyiben jelzik a körlevélben). Ez a szám nagy valószínűséggel egyezik a káptalani jegyzőkönyv soros határozatának jegyzetével., *1891. július 15-én* (a káptalan rendelkezésének valószínűsíthető dátuma. Nem minden esetben jelölik a körlevélben).

⁴⁹ A „tapolcai apát” címet a munkácsi püspökök 1777-től viselik. Ettől az évtől kezdve 1800-ig Bacsinzky András a tapolcai apát. 1800–1817 között betöltetlen. 1817–1831: Pócsi Elek, 1837–1864: Popovics Bazil, 1866–1874: Pankovics István, 1874–1891: Pásztélyi Kovács János, 1891. május 25-től pedig Firczák Gyula birtokolja. Az apátság birtokai: (a.) Görömböly falu a hozzá tartozó erdőekkel-, szántóföldekkel- és rétekkel, b.) Tisza-Valk Borsod megyei község, (c.) Jenke-pusztá, (d.) Mindszent községbe pinék, korcsmák és egy bérpalota, (e.) a miskolci „kúriában” létező mészárszékek, a miskolci határban egy szőlő és egy apró szántóföld, (f.) Csabán egy malom, Nótáji-pusztá Sajó-Lád határában, (g.) Tapolca pusztá és a tapolcai fürdőcske. – Vö.: Görög Katolikus Szemle, 1903., 4. évf., 21. sz., 2–3. o.

⁵⁰ 1892(III.)/2003.

⁵¹ 1893. évi sorsszám és rendeletszám nélküli első nagybőjti, programalkotó körlevele.

A beiktatás után új fejezet következik az életében és munkásságában. A püspöki ténykedés előtti időszak összefoglalására a legalkalmasabb a *Vasárnapi Újság* 1892. május 1-jei cikke⁵², mely legtömörebben vázolja addigi életét, tevékenységét (megjegyzí, hogy édesanyja ebben az időszakban még él), s előre sejteti a kimagasló püspöki tevékenység gondolatát. A sajtó nem szűkölködik a méltató szavakban, amikor addigi tevékenységét dicséri. A *Kelet* című görög katolikus hetilapon kívül is, mely szinte „hivatalból is” dicséri a püspök személyét, a *Magyar Állam* (1891. július 7.), az *Ung* (1891. 23. sz.), *Budapesti Hírlap* (1891. július 9.)⁵³ is terjedelmes cikkel üdvözli a beiktatását és dicséri eddigi munkáját. Kiemelik a magyar nemzeti elkötelezettségét, az ungvári rutén papnevelő intézetben végzett nemzeties szellemiségét (a liturgikán és dogmatikán kívül minden tárgyat magyar nyelven oktatnak az ő kezdeményezésére), külön odafigyelt a zenei képzésre (az újság megjegyzí, hogy külön zenetanárt járatott a szeminárium zeneköre számára). Az egyik újság azt is kiemeli, hogy Felső-Magyarország egyik legjobb iskolája az ungvári görög katolikus árva lányiskola, mely szintén a püspök munkáját dicséri. Ma már mosolygunk a létrehozatala okán, miszerint „a művelt s képzett papok részére... gondoskodni kellett hasonló művelt jó házias s magyar gondolkozású anyákról”.⁵⁴ Zenei, oktatásügyi és jótékony célú kezdeményezéseit a megye azzal jutalmazta, hogy több bizottságnak is tagja volt, illetve számos jótékonyági programnak a szervezője lett.

A püspökszentelése előtti ténykedésének jelentős, kiemelten fontos állomása az 1887–1891 között betöltött országgyűlési képviselősége. A nagybereznai terület szabadellvű képviselőjeként az oktatási bizottság elnöki feladatát vállalja magára. A kisedővásról, az oktatási tanács újjászervezéséről, tanítói nyugdíjalap rendezéséről kell itt említést tenni bizottsági munkája kapcsán.⁵⁵ Tudvalevőleg a kiegyezés utáni időszaknak egyik sarkalatos problémája volt az országban az oktatásügy, melyet ő a szellemi-lelki gyarapodás egyedüli feltételének tekintett. Nem véletlen tehát, hogy a parlamenti munkája idején is ezen területen igyekszik tevékenykedni.

A püspöki kinevezése után is jelentős munkálatokat végez. A püspökszentelésével és beiktatásával egy időben folytatja ajándékozó és gondoskodó munkáját. A székfoglalásakor 6000 korona összeget ad szét az egyházmegye intézményeinek, egyházközségeknek és egyéb jótékony célokra.⁵⁶ Olyan fontos intézmények megalapítása és fejlesztése kapcsolódik a nevéhez, mint a tanítóképző, a kántortanítók árva leányainak „Erzsébet” intézete⁵⁷, a Firczak Gyula jubileumi alapítvány létrehozatala a szegény gyerekek érdekében⁵⁸. Kiemelt jelentőségű az is, hogy állami segílyt eszközölt ki az özvegy papnők és az egyházi építkezések számára, a ruszin népet megismertette a szövetkezeti élettel. Csaknem 100 hitel- és fogyasztási szövetkezetet alapított. Legkiemelkedőbb a vidék gazdasági életével is összekapcsolható tevékenysége a Hegyvidéki akció beindítása és felügyelete körül folyt.⁵⁹

A naptáregyesítés és a cirill betűs szövegek latin betűkkel való átírása tekintetében tartózkodó, bár az állam részéről kétszer is komoly nyomás nehezedik rá a bevezetés

⁵² Firczak Gyula munkácsi görög szertartású katolikus püspök. In: Vasárnapi újság, 1892., XXXIX., 18, 1–2. o.

⁵³ Ezek a cikkek valószínűleg a Kelet c. hetilapban jelentek meg. A pontos forrást, évfolyamot és számot nem lehet kideríteni, mert a nevezett újság 1891-es bekötött változata minden további adat nélkül van bekötve a Beregszászi Levéltár anyagában.

⁵⁴ A munkácsi új püspök. In: Bereg, 1891. XVII. Évf. 18. szám, 2. o.

⁵⁵ Firczak Gyula munkácsi görög szertartású katolikus püspök. In: Vasárnapi Újság 1892, XXXIX., 18, 2. o.

⁵⁶ Vö.: Firczak Gyula székfoglalás. In: Ung, 1892. XXX. évf., 18. 3. o. Tétélesen hozza az adományozottak listáját. Vö.: Az új püspök első ténye. In.: Ungvári Közlöny, 1892., X. évf. 18. sz. – szintén tételes felsorolás.

⁵⁷ F. 151, op. 2, od. zb. 14. – A kántortanítói „Erzsébet” árvák lányintézetének szervezésének gyűjtésre vonatkozó adatok és befizetések igazolások 18 oldalon. F. 151, op. 3, od. zb. 1936. – Az amerikai görög katolikus lelkészek gratulálnak a püspök 50 éves jubileumához, és 800 koronát adnak ajándékba a leányárva-intézetnek a püspök iránti tiszteletből. Miután tudják, hogy szerénysége nem engedi meg az ajándék elfogadását, s az számít neki ajándékul, ha más is fontosnak tartja intézményeit. Ebből a felajánlásból alapítja meg a Firczak Gyula Jubileumi Jutalomalapítványt.

⁵⁸ Vö.: F. 151, op. 25, od. zb. 1562, lap. 78. F. 151, op. 3, od. zb. 1994. lap 4–6. Az irat tartalmazza az alapító levelet mint alapszabály-tervezetet. Szinte minden korabeli sajtóorgánium foglalkozik a témával. Kiemelten a Munkács c. társadalmi hetilap.

⁵⁹ Botlik, J., opcit., 135kk

tekintetében. A naptárkérdésben 1898-ban⁶⁰ és 1910-ben⁶¹ több alkalommal is meg kell nyilatkoznia. Erre vonatkozólag megjegyzendő, hogy a Munkácsi Egyházmegye Levéltárában több egyházközségnek a szavazása is megtalálható, melyek nagyszámban elutasítják az egyesítést, így a püspök is visszafogottabbá válik a kérdésben.

A naptáregyesítés, a magyar istentiszteletnek az ügye és az ehhez kapcsolódó ideológiák, a ruszinok ébredező nemzetiségi küzdelme, a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása, a skizmamozgalom, az észak amerikai görög katolikus püspökség felállításának az ügye is jelentős fejezeteket képez a püspök életében. Minden egyes területen a józanság és a mértékletesség híve volt. Eppen ezért fordulhatott elő, hogy a környezetet és az állami szerepvállalást erőteljes magyarosításnak tekintő ukrán szakirodalom is Firczák Gyula munkásságáról elismeréssel beszél.

Meg kell említenünk a 1896-os millenniumi megemlékezéseket is, miszerint a kereskedelemügyi miniszter mint az ünnepségek főszervezője felkéri őt a történelmi főcsoport bizottsági tagságára. Ezt a feladatot szívélyesen elfogadja.⁶² Külön is figyelmet fordítottak az egyházmegye területén a millenniumi megemlékezésre, melyből a püspök a bizottsági tagságon kívül is kiveszi részét. Az ungvári várban ő celebrálja a Szent Liturgiát, a munkácsi ünnepségen pedig ő a szónok. Ezek az események hívják fel a figyelmet az egyházmegye területén élő ruszin hívek nyomorára és szenvedésére, elmaradottságára. Ezzel indul el a később nagyon sikeres Hegyvidéki akció, mely a ruszinok szellemi és gazdasági felzárkóztatását tűzte ki célul.

Ezek után nem véletlen, hogy mind a pápa, mind pedig a király kitüntetések egész sorával értékeli a munkáját.⁶³

A kitüntetései többnyire a levéltári anyagból rekonstruálhatóak, s azok súlya és elismertsége is felfedezhető. 1897-ben a püspököt a *Lipót-rend* középkeresztjével tüntették ki. A Lipót-rendet⁶⁴ minden olyan feddhetetlen előmenetelű személy megkaphatta, aki az állam és az uralkodóház javát előmozdította. A kitüntetés indoklásában olyan érveket sorol fel az azt közlő újság, amelyek püspökségének első öt évét különös termékenységgel jellemzi. Felsorolja, hogy székfoglalásakor 6000 forintot adott az egyházmegyei intézményeknek, átépítette a papárvafi intézetet a tűzvész után, a püspöki palota előtti és melletti teret rendezte, gondoskodott „a katedrális templom gyönyörű és igazán nemes ízléssel történő felszereléséről”, papárvalány-nevelőintézetet alapított, rendszeres „canonica visitációt” tart, elindított egy mozgalmat, melynek célja „megmenteni a szegény, elnyomordott, kiszípolozott rutén népet és egyúttal visszatartani a tömeges kivándorlástól”, a parókiák méltó és helyes adományozásával igyekszik előmozdítani, hogy a hitélet kárt ne szenvedjen.⁶⁵ Nagy valószínűséggel a millenniumi események is közrejátszhattak a kitüntetés odaadományozásában. Tudjuk, hogy a honfoglalás 1000. évének a megünneplésében az ungvári és a munkácsi ünnepségekben tevékeny szerepet vállalt, az országos ünnepségekben is mint a történelmi főcsoport tagja tevékenykedett, s a 19. század második felében a ruthén nép megmentésére irányuló mozgalom ölt intézményes formát. A teljesség kedvéért azt is el kell mondanunk róla, hogy valószínűleg ez volt az a kitüntetés, amelynek átadását, Bottlik József véleménye szerint, a Bereg vármegyei 1896-os képviseléválasztást megelőző néppárti szervezkedéssel való együttműködés miatt elhalasztottak.⁶⁶

⁶⁰ 1898(VIII.)/4262, 1899(XII.)/7540

⁶¹ 1910(VI.)/3761 (ez a rendelkezése szálavul is megjelent), 1910(VII.)/4668

⁶² F. 151, op. 11, od. zb. 2621. – az egész mappa az ünnepségre való előkészület levelezését tartalmazza.

⁶³ Pirigyí I.: Magyarországi Görög Katolikusok története II., Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 1990, 67kk

⁶⁴ A Lipót-rendet 1808-ban I. Ferenc király alapította. A rendet „minden személy elnyerheti, polgári vagy katonai, aki olyan érdemeket szerzett, mely az állam és az uralkodóház javát előmozdítja, lehet az a tudomány terén, vagy közhasznú munkálatokkal, vagy vállalatokkal, de ezenkívül még azt is kívánják, hogy feddhetetlen magaviseletű legyen. A rend tagjainak száma nincs meghatározva.” (Vö.: <http://87.229.108.92/rendjel/adatok/lipot.htm>) Az 1897-es évben hárman kapják a Lipót-rend középkeresztje és 12-en ugyanezen rend lovagkeresztje kitüntetését. (vö.: <http://akm.jjsksoft.hu/rendjel/adatok/lipot.htm>, 2010. március 7.)

⁶⁵ Vö.: Kelet, 1897., 10. évf., 18. sz., 1. o.

⁶⁶ Bottlik, J., opcit., 119. o.

A püspöki beiktatásának 10. évfordulójával egy időben gratulált a papság és a tisztelői a pápai trónállónak⁶⁷, római gróffá és házi főpappá történő kinevezéséhez, melyet XIII. Leótól 1902. május 20-án kapott. A pápa ezt pápaságának 25. évfordulója alkalmából „halaszgyűrűje alatt kelt brevéjével” (így adja tudtul a Káptalan nyilatkozata) adományozta a munkácsi főpappnak.⁶⁸

1903. február 15-én a király a püspököt érdemeire való tekintettel *valóságos belső titkos tanácsossá* nevezte ki.⁶⁹ Ez a cím ugyan a püspök életének és tevékenységének idején már jobbra csak szimbolikus jelentőségű, mégis fontos, mert a *Görög Katolikus Szemle* a társadalomhoz hasonlóan a hazaszeretet kifejeződésének tekinti: „Annak a hazaszeretnek, a mely ott van minden intézeted, minden iskolád levegőjében s a melynek törekvése Isten dicsőségén kívül csak egy: nagynak, boldognak látni édes hazánkat”⁷⁰ – írja az újság. A kinevezési irat a püspökségre 1903. március 13-án érkezik meg. A kitüntetés értékét jelzi, hogy annak hírüladása után közel 150 személy, közösség ír személyes hangvételű levelet vagy táviratban gratulál, amelynek nagy részére a püspök személyesen válaszol.⁷¹ Ung vármegye gratulációja a többtől is szembetűnőbb, s mint saját szülöttét köszönti ebből az alkalomból a püspököt. Mint a vármegye volt országgyűlési képviselője a magyar képviselőházban a magyar hazának, nemzetünknek, vármegyénknek érdekeit mindenkoron és minden körülmények között képviselte... Ung vármegyének és a város törvényhatóságának évtizedek óta „munkás tagja”, „egyházi, politikai, önkormányzati, kulturális, társadalmi és közjótékonyasági téren kifejtett hazafias működése által” tette magát érdemessé a kitüntetésre. A „főpásztori működését az egyházi élet fejlesztése, templomok iskolák építése, közművelődési egyesületek létesítése örökíti meg.” Kifejezi azt is, hogy az egyházmegye 125 éves fennállása alatt, a három előtte élt püspöke alatt a munkácsi egyházmegye főpásztorai mindig hűségesekek voltak az egyházhoz, a királyhoz és a hazájukhoz. Utal arra is, hogy a király és a kormányok mindig megbízhattak kölcsönösen egymásban.⁷²

Firczak Gyula munkácsi püspököt a Magyar Királyi Tudományegyetemen a szepőlötelen fogantatás dogmájának 50. évfordulóján (1905) *díszdoktorrá* avatják.⁷³ A kitüntetés hírüladása idején Rómában tartózkodik. Ennek a római látogatásnak a legfontosabb célja az amerikai görög katolikusok ügye volt, mely ebben az időszakban már elég rossz helyzetben volt.⁷⁴ A díszdoktori kinevezés hírüladását magában foglaló táviratot a Kar a püspök tartózkodási helyére, a Capitol Hotelbe küldi.⁷⁵

⁶⁷ **Pápai trónálló** (ol. *assistenti al soglio*): – kiváltságos laikus személyiségek pápai kitüntetése. A pápa a Trónállók Kollégiumán kívül megiszteltetésük jeleként laikusokat is trónja mellé hívott. A 15. sz. előtt ilyen kiváltsága volt Róma prefektusának, szenátorának és zászlóvivőjének, valamint a királyi követeknek... Az asszisztáló herceg a diakonus bíboros mellett végezte szolgálatát, pápai szentmisében a kézmosásnál ő segítkezett. Ma a pápai trónálló az államfők hivatalos látogatásakor szolgál a pápának. (http://lexikon.katolikus.hu/P/pápai_trónálló.html, 2010. március 7.)

⁶⁸ F. 151, op. 2, od. zb. 411, lap. 67. Ez a mappa 70 üdvözlöt tartalmaz, melynek 67. irata a Káptalan bejelentésének piszkozata. Az üdvözlő iratanyag a püspöki beiktatásra érkezett gratulációkat tartalmazza, de néhány helyen a kitüntetésre vonatkozó köszöntés is elhangzik.

⁶⁹ **Titkos tanácsos**, 16–17. sz. – a király bizalmas embere, a titkos tanács tagja. A 16. sz: 4–6 fő, a 17. sz: azonban egyre többen, I. Lipót halálakor (1705) már 150-en voltak. Ennyien már nem vehettek tényleg részt az üléseken, ezért a titkos tanácsosi, ill. a II. Ferdinándtól (ur. 1619–37) egyre gyakrabban használt *valóságos titkos tanácsosi* rang, amellyel az *excellenciás* megszólítás járt, puszta címmé vált. Az első magyar titkos tanácsos 1646-ban Pálffy Pál gróf. (<http://lexikon.katolikus.hu/T/titkos%20tan%C3%A1csos.html>, 2010. március 7.)

⁷⁰ Görög Katolikus Szemle, 1903., 4. évf., 7. sz. 1. o.

⁷¹ F. 151, op. 2, od. zb. 1006. – Ebben az ügyiratban található az eredeti kinevezési okmány is.

⁷² F. 151, op. 2, od. zb. 982.

⁷³ Magyar országgyűlési almanach, A Magyar Tudósító Almanachja az 1906–1911. évi országgyűlésről, http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alman/1906_11/21.htm (2009. május 19.)

⁷⁴ Az „amerikai akció”-nak nevezhető problémakörrel számos levéltári anyag foglalkozik. Legjelentősebbek: F. 151, op. 2, od. zb. 1336. F. 151, op. 2, od. zb. 1337. F. 151, op. 3, od. zb. 1556. F. 151, op. 3, od. zb. 1936. F. 151, op. 2, od. zb. 923.

⁷⁵ F. 151, op. 2, od. zb. 1336. F. 151, op. 2 od. zb. 1712.

Az első osztályú vaskoronarenddel⁷⁶ való kinevezését a vallás és közoktatásiügyi miniszter 1911. szeptember 29-én közli, melynek híre folyó hó 25-én érkezik Bécsből. A kitüntetés aranymiséjére kapja érdemei elismeréséül.⁷⁷ 1911. október 3-án vette át Budapesten.⁷⁸

Halálhírének közzétételekor egész sor címet, kitüntetést kell közölni: az Lipót-rend középkeresztése, pápai trónálló, Ő szentsége házi főpapja, római gróf, valóságos belső titkos tanácsos, az I. oszt. vaskoronarend lovagja, Szent Péter és Szent Pál apostolokról nevezett tapolcai apát, aranymisés áldozópap.⁷⁹ Kitüntetései nagy része a levéltári anyagból és a sajtóból rekonstruálható a leginkább.

Lelkipásztori szempontból jelentős volt a vizsgált időszakban a ma is elterjedt Pádúai Szent Antal és Lourdesi Szűz Mária tiszteletének a bevezetése.⁸⁰

A püspök halálhírét a papság számára és egyben életének összefoglalását, méltatását Papp Antal mint utódlási joggal kinevezett püspök⁸¹ jelenti be körlevélben 1912. június 8-i keltezéssel. Fontos összegzés is ez Firczak Gyula életéről, tevékenységéről egy kortárs szemével. Az egyik leghitelesebb tanúként, a legközelebb álló ember szólalt meg benne: „... Folyó hó 1-én táviratok, majd rövid idő múlva a hírlapok is hirdették mindenfelé, hogy Dr. Firczak Gyula munkácsi püspök... Ő Nagyméltósága hajnal 2 órakor Isten szent akaratában való példás megnyugvással majdnem két éven át viselt betegség következtében, a haldokló szentségeinek többszöri buzgó fölvétele után, a pápa Ő Szentsége apostoli áldásával megerősítve, életének 76. és püspökségének 21. évében elhunyt... Önök – Krisztusban kedvelt fiaim! – velem együtt mindnyájan jól ismerték a megboldogult főpap fennkölt, nagyműveltségű lelkét, erényekkel ékesített nemes szívét, igazságszeretetét, jóságát, előkelő, vonzó modorát és tapintatosságát, amelyek segítségével a legnehezebb kérdéseket mindenkor sikerrel oldotta meg; jól tudjuk, hogy apostoli hivatásával járó kötelességeinek teljesítése közben sokszor milyen súlyos akadályokkal, mily sajnálatos félreértésekkel kellett megküzdenie, de a föl-fölmerülő nehézségek el nem csüggedteték, munkakedvét el nem vették, ellenfeleinek szívesen megbocsátott és a félreértések, támadások ellenére is rendíthetetlen kitartással, kötelességszerűen tovább haladt azon az úton, amelyet a gondjaira bízott halhatatlan lelkek örök boldogságának biztosítása követelt tőle... Általánosan ismeretes az a sokoldalú tevékenység, amelyet Őexellentája 21 éves (a kinevezéstől tekintik püspöknek) egyházfjedelmi működése alatt egyházmegyénk hitéletének, tanügyének, hitközségeink, híveink szellemi és anyagi helyzetének fölvirágoztatása körül kifejtett. ... nemcsak egyházi, hanem, állami és társadalmi téren is sokat tett, hogy mindenkinek osztatlan nagyrabecülését... kiérdemelte. Hazafias tevékenységének művei között első helyen a hegyvidéki társadalmi akciót kell említenem... amely teljesíti azokat a feladatokat amelyeket a nagynevű főpásztor jelölt meg.”⁸²

⁷⁶ **Vaskoronarend** – osztrák császári érdemrend, melyet I. Ferenc osztrák császár 1816 febr. 12-én három osztályban alapított. Az I. osztály tulajdonosai v. b. t. tanácsosi rangban állnak, a II. osztályéi régebben a bárói rangot, a III. osztályéi a nemességet nyerték; 1884. július 18. óta ez fel van függesztve. 1860. jan. 12-től a rendet katonai érdemekért hadi ékítménnyel díszítve is adományozzák. A rendnek külön öltözete van, melyet azonban már évek óta nem használnak. Jelvénye színes drágakövekkel ékített arany «vaskorona», rajta a koronás kétféjű birodalmi sas, jogar, kard és országalmával, mellén aranszegélyű sötétkék pajzs, rajta arany F(ranz) betű Szalagja aransyárga, sötétkék szélcikkal. Csillagja, melyet az I. osztály visel, ezüst, gyémántozott, rajta kerek pajzson a vaskorona, körülötte sötétkék karikagyűrűben «Avita et aucta» aranyfelirat. Az I. osztály ünnepélyes alkalommal a rendjelvényt nyakláncan viseli, mely aranyból van, 12 arany tölgykoszorú és ugyanannyi F(ranciscus) P(rimus) monogramból áll, melyeket a vaskorona köt össze. A hadi ékítmény babérmagányból áll. (vö.: <http://www.kislexikon.hu/vaskoronarend.html>, 2010. április 14.)

⁷⁷ Köszöntő levelek és táviratok aranymiséje alkalmából: F. 151, op. 2, od. zb. 1187, 1188, 1189, 1190. Összesen 461 oldalnyi levelezés van az aranymisével kapcsolatosan a levéltári anyagban.

⁷⁸ F. 151, op. 3, od. zb. 1992, lap. 1–6.

⁷⁹ 1912(IV.)/rendeletszám nélkül 1912. június 08-án, Papp Antal püspök aláírásával.

⁸⁰ Pirigyí, Bottlik és Pekár is megjegyzi ezeknek a hagyományoknak a bevezetését. F. 151, op. 2, od. zb. 1036.

⁸¹ Papp Antalt 1912. április 3-án nevezi ki Ferenc József püspökké. Firczak Gyula „agg kora és betegeskedése” miatt volt erre szükség. Mielőtt felszentelték volna, meghalt Firczak Gyula. Papp Antal a püspökszentelés után veszi át az egyházmegye irányítását. Az újságcikk méltatja eddigi munkáját és elkötelezettségét. Életrajzi adatokat, iskolai végzettségre vonatkozó adatokat közöl stb. – Vö.: Papp Antal püspök felszentelése, in.: Ungvári Közlöny, 1912., 34. évf., 31. szám, 3. o.

⁸² 1912(IV.)/rendeletszám nélkül 1912. június 08-án, Papp Antal püspök aláírásával.

A halálhírére számos távirat és levél érkezik az egyházmegyei hivatalba⁸³, melyek közül érdemes némelyik személyesebb hangvételűt idézni lelkülete és méltatása illusztrálására: az ung megyei főispán mint fennkölt lelkületű, bölcs gondolkodású, önzetlen, szép és jó íránt érdeklődő, nemes szívű emberre emlékezik; Berzeviczy Albert, volt válás- és közoktatásügyi miniszter kiváló hazafi, nagyra becsült személyes barátként fejezi ki szomorúságát; Darányi Ignác, egykori földművelésügyi miniszter egészen személyesen fejezi ki, hogy „különösen pedig a hazafias rutén nép felsegítésére irányzott fáradhatatlan munkájának közvetlen tanúja voltam”⁸⁴; Lukács László aktuális miniszterelnök az egész magyar közéletre nézve súlyos veszteségnek tekinti a halálát; Tanfi Iván máramarosszigeti iskolaigazgató eszméit és irányelveit tartja megtartandónak.

Életét, munkásságát és kapcsolatát a papjaival jól jelképezi a *Görög Katolikus Szemle* köszöntése az aranyisége alkalmából, melyet másfél évvel halála előtt ünnepelt. „Ennek a papságnak ragaszkodása főpásztorához, lelkesedése magasztos intenciói megvalósításához valóban olyan, mint a keletiek rajongása az ő eszményeik iránt.”⁸⁵

A közelmúltban, az ukrán sajtóban megjelent, róla szóló cikkekben is mindannyian ugyanazokat a területeket, munkásságának ugyanazon részterületeit emelik ki. Az énekkultúra, az oktatás, az intézményszervezés, a lelkeség, az alkoholizmus elleni, a szociális munka és a hegyvidéki (ruszin) emberek gyarapodásért végzett tevékenysége a leginkább kidomborított témák. S bár nem felejtik el a kiegyezés utáni magyarosítást kidomborítani, azért többnyire elismeréssel és tisztelettel beszélnek a püspök személyéről.⁸⁶ Olyan egyházkormányzati magatartással élt és dolgozott, amelyek a legmélyebb tiszteletet fejtik ki a róla írókból. Az elismerés ellensúlyozza az előforduló ellenszenvet is. Ha meg is fogalmaznak is véleményt a magyarosítással kapcsolatban, a fentebb említett módon azt az államnak tulajdonítják és nem személyesen a püspöknek. Nagy valószínűséggel ennek az az oka, hogy olyan egyetemes szellemiséget képviselt, amelyben a XIII. Leó és X. Pius által megjelentetett értékrend külső és belső téren egyaránt szerepelt. Az általa szervezett egyházmegyei zsinatok (1897 és 1903) is ennek a kifejeződését és szolgálatát valósították meg.

Működése a fentebb említett két pápának a tevékenységi időszakára esik. Beiktatásakor XIII. Leó pápa (1878–1903) már 14 éve hivatalban van, s a következő pápa X. (Szent) Pius (1903–1914) pontifikátusa idején hal meg. Nyugodtan kijelenthetjük, hogy személyiségébe és egyházkormányzatába mindkét pápának a szellemiségét beépítette. Körleveleiből inkább az előző (XIII. Leó pápa) szellemisége tükröződik, az tűnik a püspökhöz közelebbinek. De számos kérdés (mint például az egyházi zene, liturgia, egyházfegyelem stb.) tekintetében az utóbbi (X. Szent Pius) irányvonalait is magáévá teszi. Így az egyetemes egyház irányvonalait a részegyház tekintetében, annak sajátos helyzetében és kihívásai között igyekszik maradéktalanul megjeleníteni. Firczak Gyula Kelet-Felvidéken

⁸³ F. 151, op. 4, od. zb. 63, lap. 1-45. F. 151, op. 4, od. zb. 29. Gyásztáviratok és -levelek küldői között van Berzeviczy Albert, volt vallás- és közoktatásügyi miniszter, Darányi Ignác, egykori földművelésügyi miniszter, Lukács László aktuális miniszterelnök, Tanfi Iván máramarosszigeti iskolaigazgató mellett Péter Ferdinánd Szalvátor főherceg, Vaszarzy Kolos hercegprímás, a hegyvidéki kirendeltség vezetője, Patay főispán, Schönborn-Bucheim gróf, I. Ferencz József osztrák császár és magyar király kabinetének irodája, Del Val pápai államtitkár, az apostoli nunciatura, gróf Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter, Kazay Samu honvédelmi miniszter, Serényi Béla földművelésügyi miniszter, gróf Szapáry főudvarmester, Samassa József bíboros, Kazinczy, Rakovszky Gyula mérnök, Szmrkovszky Tamás postátávközlési felügyelő, dr. Zubrinszky Aladár Budapesti Kir. Magyar Tudomány-Egyetem Hittudományi kari dékán, Ung megyei Királyi Építészeti Hivatal, Kereskedelemügyi minisztérium, Adria Biztosító Társaság, Wallis Gyuláné szül. gróf Somogyi Ilona, Röczkel János fényképsz. Bilácz Sándor tábori esperes.

⁸⁴ Darányi Ignác 1895–1910 között – három évet leszámítva (1903. november 3-tól és 1906. április 8-ig) – földművelésügyi miniszter. Minisztersége alatt indul el és szerveződik a hegyvidéki (ruthén) akció, melyet a püspök állhatatos munkája által indít el a Magyar Kormány.

⁸⁵ Főpásztorunk 50 éves papi jubileumához. In: *Görög Kath. Szemle*, 1910., 14. évf., 45. szám, 315. o.

⁸⁶ В. Пронин, История Православной церкви на Закарпатье, Свято-Николаївський Мукачевський монастирь, 2005, 444-446. ст. Г. В. Павленко, Діячі історії, науки і культури Закарпаття, Патент, Ужгород, 1997, 94. ст. С. Федака, Єпископ Юлій Фіркак – пастир і оборонець наших країн, in.: Ужгород, 2002/23 (174), 11. ст. І. Бачинський, Єпископ Юлій Фіркак, in.: Благосвітник, Ужгород, 2008/5 (191), 9. ст. І. Бачинський, Єпископ Юлій Фіркак, in.: Благосвітник, Ужгород, 2008/6 (192), 18. ст. А. В. Пекар, Нариси історії церкви Закарпаття, Місіонер, Рим – Львов, 1997, 192. о. ezen kívül még több helyen is megemlíti.

végzett munkásságának, kiépített és megerősített intézményi rendszerének, felépített diplomáinak, iskoláinak a jelenléte igazolja munkásságának a helyes irányát. Ez emeli az egyházmegye egyik legjelentősebb főpásztorává, a Munkácsi és a Hajdúdorogi Egyházmegye⁸⁷ jelentős személyiségévé.

Firczak Gyula egyházértelmezése és a papság feladatkörének meghatározása első nagyböjti körlevelében. Programbeszédének gondolatvilága

Firczak Gyula munkácsi püspök gondosan odafigyelt papjainak egységes gondolkodásra való nevelésére. Püspökségének első éveiben értekezésszerű körleveleket ír papjai számára, melyeknek elsősorban teológiai vonatkozásuk jelentős. Ezekből a körlevelekből hiányoznak az utasítások, inkább elméleti tanítások szerepelnek bennük. Szándéka a papi tevékenység elméleti-teológiai megalapozása.

Első nagyböjti körlevelével⁸⁸ az egyházzól alkot képet. Elsősorban XIII. Leó pápa szellemiségét idézi, aki az adott időszak világegyházi vezetője. A világtörténelmi körülmények is megváltoznak ebben az időben, s az egyház és az állam viszonyának az alakulása is. Az egyház már nem az államapparátus részének tekinti önmagát, hanem sajátos feladattal, küldetését igyekszik megvalósítani, melyben azonban kapcsolatba kerül az állammal. Az egyház társadalmi szerepvállalása arra irányul, hogy az ember boldogulását segítse egy-egy kor viszonyai között. Az egyház a 19. század második felében egyre inkább arra törekszik, hogy segítse az emberek társadalmi nehézségeinek az enyhítését. A társadalomban is átrendeződés valósul meg, miszerint az egyház egyes vezetői a 19. század második felében megértik, hogy az egyre erősödő polgárság jogot „követel” magának az állam irányításában. Az egyház számos vezető személyiségének szemléletében a kapcsolat a katolikus szellemiségű politikusokon keresztül, társadalmi-politikai szerepvállalása által tűnt megvalósíthatónak. Megértik az egyházvezetők, hogy a katolikus szellemiségű politikusokon keresztül lehet befolyást szerezni a keresztény eszmék terjesztésére.⁸⁹

Az egyre kevesebb állami szerepvállalás viszont a papság számára az egyház belső struktúrájának az erősítését segíti és a kihívások megfogalmazásának az új szempontjait.

A munkácsi egyházmegye püspöke és a görög katolikus egyház számára leginkább a nyelvi sajátosságokból eredő nehézségek, a ruszinok gondja, az oktatás nehézségei, a szociális nyomor, az egyházi infrastruktúra megteremtése, illetve egy igényes vallási és társadalmi szemlélet kialakítása jelentette a legnagyobb kihívásokat.

Az első nagyböjti körlevele ezért lényegében programbeszédnek tekinthető, melyben a célok megfogalmazása mellett a papjai számára azt az egyházi struktúrát és elvárható lelkületet vázolja fel, amelyben és amellyel a feladatokat végre szeretné hajtani. Maga a körlevél ezért elsősorban egyházi-teológiai szempontból jelentős, számunkra pedig a püspök gondolatvilágának a megismerése miatt fontos.

Firczak Gyula az egyház működésének három területét domborítja ki: (1) „Az egyháznak ... az emberi nem tanítójának, nevelőjének kell lennie... (2) Az egyháznak másodsor feladata, hogy az embert Istennel kiengesztelje, hogy az Isten és az ember között a jó viszonyt fenntartsa és ápolja.”⁹⁰ (3) „Az egyháznak harmadszor, hogy célját, feladatát megoldhassa, az embereket — ha már egyszer elfogadták tanait és Istennel ki lettek engesztelve — az údv útján tovább kell vezetni.”⁹¹

⁸⁷ 1912-ben állítják fel a Hajdúdorogi Egyházmegyét a magyar görög katolikusok számára. Az egyik legnagyobb területét az új egyházmegyéhez a munkácsi püspökség területéből hasítják ki. Első püspöke ugyan Papp Antal volt, az egyházmegye felállításánál visszafogottan ugyan, de nagyon bölcsen tevékenykedett Firczak Gyula.

⁸⁸ 1893. február 13-án jelent meg sorszám és rendelszám nélkül. Az idézett körlevél Bendász István néhai görög katolikus pap hagyatékában található. Továbbiakban: nagyböjti körlevél.

⁸⁹ Vö.: Lafont, G.: A katolikus egyház teológiatörténete. Atlantisz, Budapest, 1998, 377–385. o.

⁹⁰ Nagyböjti körlevél., 4. o.

⁹¹ opcit., 5. o.

Az egyházképet egyre bővülő körkörös rendszerben határozza meg, melynek középpontjában a püspök (mint Krisztus megjelenítője) és a káptalan van, az esperesek, a papok a hivatalukat mintegy koncentrikus kör mentén helyezkedve látják el. A püspök ebben a rendszerben mint összefogó kapocs és atya jelenik meg.

A püspök legközelebbi munkatársi körének a tanácsadó testületként és a különböző hivatalok vezetőiként megjelenő káptalant tekinti. „Ti képezitek az egyházmegye ékességét, a ti tisztelendő testületek van hivatva arra, hogy az egyházmegye papsága elé úgy erkölcsi, mint minden egyéb tekintetben méltó példaképtül és követendő például szolgáljon... a ti nyomotokon jár az egész egyházmegye... de még, egy más tekintetben is példával kell szolgálnotok az egész egyházmegyének s ez az erkölcsi tekintet főleg pedig a testületi egyetértés, megegyezés, kölcsönös tisztelet és kölcsönös egymásiránti szeretet... az én közvetlen és legmegbízhatóbb tanácsadóim, kiktől minden kérdésben a hamisíthatatlan tisztaságot kell elvárnom.”⁹²

Az espereseket és alespereseket mint fontos munkatársakat egy adott területen a paptársak iránti kölcsönös tisztelet, tettekézség és megfelelő szigor kell, hogy jellemezze. Jellemző volt az egyházmegye irányításában, hogy a helyi jellegű ügyek megoldásába bevonták az espereseket.

A papsággal rendkívül személyes hangon beszél. Fontos szerepet tulajdonít a lelkipásztori munkában az püspök atyai hatalmának a „Szemmel láthatólag ti fáradalmait az Úr szőlőjében élteteket úgy szólva egészen egyszerű híveket tanítsátok, nekik szolgáljatok, és őket bölcsőtől ... a sírhalomig. ... felhívni a figyelmeteket: prédikálás, a másik az iskola, és tanítása... napjainkban és a hitetlenség, a hívő nem behatolt... és arra tör, hogy kivetkőztesse, romlatlan – és hitében megingassa... a szószékre és hirdessétek Krisztusban kedvelt Fiaim járuljatok magatok is hozzá, tanítsák a hit igazságokat, hogy szívébe csepegtessék... ha közül, az egyháznak és a fiai, s az emberi társadalomnak Az iskolát gyakran nevezi a különös gonddal viseltetik annak megfelelő színvonala, szellemisége iránt.

alsópapságnak, mely a legnagyobb részét képezi.⁹³ viselik a nap terheit és közvetlenül. Ti vagytok, kik arra áldoztátok, hogy az oktassátok, a lelkiekben az üdv útján vezessétek a Két dologra akarom atyailag az egyik a szólás, a a gyermekek nevelése ugyanis az anyagelviség alsóbb rétegeibe is már ezt eredeti egyszerűségéből erkölcsait beszenyezze lépjetez minél gyakrabban Krisztust... Ti vagytok iskolánk igazgatói... s hogy jól és lelkiismeretesen az erkölcsi elveket a fiatalság kikerülnek az iskola padjai hazának hű, engedelmes hasznos tagjai legyenek.”⁹⁴ templom előcsarnokának és

A levél utolsó részében még a teológiai tanárokhoz és a papnövédekhez szól. Itt is fontos szempontként emeli ki a lelkiületet, az elkötelezettséget és a hazafias, erkölcsi nevelést. Legvégül pedig a szerzetesekhez szól és buzdítja őket a szemlélődő lelki életre.

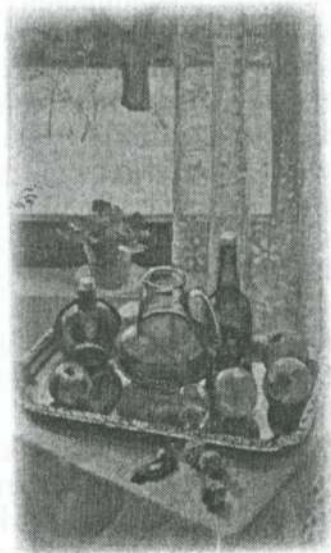
Ezek függvényében láthatjuk, hogy Firczák Gyula püspöki gondolkodása az egyházi emberek igényességére, elkötelezettségére épül. Olyan püspöknek a programbeszédje ez, aki a társadalom problémáinak a megoldására törekszik. Lelki és szellemi téren vezetője és nevelője akar lenni a Munkácsi Egyházmegye népeinek és a munkatársaitól is ezt várja el.

⁹² opcit., 6. o.

⁹³ opcit., 6. o.

⁹⁴ opcit., 6. o.

2010. 03. 24.

Jubileumi emlékkiállítás Veres Péter festőművész alkotásaiból